

Rembrandt

Geni del gravat

Vicenç Furió

UBe

Obres de la Col·lecció Furió

<i>Presentació</i>	II
<i>Els anys 1630-1640</i>	19
<i>Els anys 1640-1650</i>	55
<i>Els anys 1650-1660</i>	75
<i>Il·lustracions</i>	IOI

Presentació

La bibliografia sobre Rembrandt és vastíssima. No solament com a pintor: també sobre Rembrandt gravador hi ha una gran quantitat de publicacions. Disposem d'una vintena de catàlegs raonats sobre els seus aigües-forts i s'han escrit centenars d'altres publicacions amb motiu de tota mena d'exposicions o de manera independent. Per tant, qualsevol llibre sobre els seus gravats s'ha de basar inevitablement en el que altres autors ja han dit. Tot i així, sempre hi ha la possibilitat de comentar les estampes amb un enfocament personal, d'escriure un text que intenti posar en relleu les extraordinàries qualitats d'unes obres que han despertat una contínua admiració des del segle XVII fins a l'actualitat. Aquesta constant i general fascinació pels seus gravats és un fet excepcional. A diferència de la seva pintura, els aigües-forts de Rembrandt sempre foren admirats, fins i tot pels qui li criticaven la manera de pintar.

Atesos els nombrosos i excel·lents catàlegs dels gravats de Rembrandt que pertanyen a col·leccions i museus molt importants, he descartat que aquest llibre consistís novament a presentar unes fitxes més o menys detallades de les obres. He optat pel que ja he fet en altres ocasions en relació amb les estampes de la col·lecció: comentar-les enmig d'un text continu que permeti una lectura fluida, posant l'èmfasi en uns aspectes determinats. Els hàbils traços dels aigües-forts de Rembrandt, que transmeten una sensació d'espontaneïtat, llibertat i immediatesa en la seva època molt inusual, ja sorprengueren els seus contemporanis. Les estampes, ben aviat difoses per Europa, van ser admirades per artistes, buscades per col·leccionistes i elogiades per historiadors, i la seva influència posterior en l'art del gravat fou enorme. Rembrandt també destacà per la seva intel·ligència visual. Va ser un mestre incomparable en l'art de la composició i dels efectes del clarobscur, i alhora un creador d'imatges de gran originalitat, profunda humanitat i força expressiva. Aquests són els aspectes en què centraré l'atenció. És clar que són aspectes inseparables de qüestions tècniques, iconogràfiques o del considerable grau d'experimentació amb què Rembrandt va gravar. Hi faré referència quan ho consideri oportú, però el meu principal objectiu serà intentar descriure i valorar el

virtuosisme dels seus traços, la seva intel·ligència compositiva i els ressorts de la profunda humanitat, penetració psicològica i força expressiva que desprenen les seves imatges.

La majoria dels llibres i catàlegs sobre els aiguaforts que va fer se solen agrupar segons les temàtiques: autoretrats, escenes de l'Antic i el Nou Testament, escenes de gènere, paisatges, retrats i figures. És un criteri que té sentit i resulta útil. Malgrat tot, aquí he optat per comentar les estampes seguint un ordre cronològic, una manera de presentar-les que és menys freqüent en la bibliografia que la que segueix l'agrupació temàtica. Per a la cronologia de les estampes m'he basat en els volums del recent catàleg raonat dels aiguaforts de Rembrandt escrit per Erik Hinterding i Jaco Rutgers, publicat el 2013 en la prestigiosa col·lecció The New Hollstein.¹

Les obres de l'exposició i les que es comenten en el llibre són només una part petita de les més de tres-centes que Rembrandt va gravar. Hi falten algunes de les millors. Em refereixo a estampes raríssimes i molt difícils de trobar, com ara les d'*Els tres arbres* o *Les tres creus*, unes obres que gairebé tan sols es conserven en algunes grans col·leccions públiques. Es tracta, per tant, d'una selecció limitada, que consta únicament de les estampes que he pogut reunir, però en la qual hi ha un bon grapat d'obres mestres. A més, la seva cerca, adquisició i presentació sempre han estat guiades pel desig de tenir i mostrar estampes que estiguin en bon estat i siguin bones impressions. Quan, per algun motiu, les obres s'allunyen massa de l'estat en què Rembrandt les va considerar acabades, n'advertiré el lector. Pel que fa als comentaris, en relació amb mitja dotzena d'obres m'he permès aprofitar alguns textos que ja havia escrit en llibres meus anteriors sobre gravat: *La imatge del artista* i *El arte del grabado antiguo*.² *Rembrandt. Geni del gravat* és el tercer llibre que presenta una selecció d'estampes de la Col·lecció Furió. En aquest cas, realitzades per un dels gravadors més admirat universalment.

No puc acabar aquesta breu presentació sense expressar el meu agraïment més sincer a Adrià Fornés, director del Centre Cultural Terrassa. Va

1. Erik Hinterding i Jaco Rutgers, *Rembrandt* (The New Hollstein Dutch & Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450-1700), 7 vol., Sound & Vision, Amsterdam, 2013.

2. Vicenç Furió, *El arte del grabado antiguo. Obras de la colección Furió*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2014 (2a ed.: 2017), i *La imatge del artista. Grabats antics sobre el món de l'art. Obras de la colección Furió*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2016.

Presentació

acollir amb entusiasme el meu projecte des del primer moment i el seu bon fer ha estat indispensable perquè arribessin a bon port tant l'exposició al Centre Cultural com el llibre que acompanya la mostra, coeditat amb Edicions de la Universitat de Barcelona, amb un equip a qui també vull expressar, una vegada més, la meva gratitud.

El 20 de juliol de 2018 va morir Joaquim Garriga, gran historiador de l'art i mestre i amic molt estimat. Havíem comentat tots els meus llibres. D'aquest ja no en podrem parlar, però amb la meva dedicatòria vull expressar que el deute intel·lectual que tinc amb ell és immens, i que gaudir de la seva amistat ha estat d'un valor inestimable.

Rembrandt van Rijn (1606-1669)

- 1606 Neix a Leiden com a Rembrandt Harmenszoon van Rijn.
- c. 1621-23 Aprenent del pintor de Leiden Jacob Isaacssoon van Swanenburch.
- c. 1624 Aprenent del pintor d'Amsterdam Pieter Lastman.
- c. 1625-26 Torna a Leiden i treballa en un taller propi que comparteix amb Jan Lievens fins al 1631. Comença a gravar.
- 1628 Primers aiguaforts datats.
- 1630-31 Fa una gran quantitat d'aiguaforts de petites dimensions, entre ells el seu primer autoretrat.
- 1631-33 Canvia la seva residència a Amsterdam. Col·labora amb Johannes van Vliet. El 1632 rep el primer encàrrec important d'una pintura, *La lliçó d'anatomia del Doctor Tulp*, i el 1633 fa el primer retrat en gravat d'un model que no és del seu cercle familiar i que es va poder identificar.
- 1634 Membre del Gremi de Sant Lluc d'Amsterdam. Es casa amb Saskia van Uylenburgh. Grava *L'àngel s'apareix als pastors*, el primer dels seus «nocturns».
- 1635 Rep el primer encàrrec oficial d'un retrat a l'aiguafort, el del teòleg Johannes Uytenbogaert.
- 1639 Rembrandt i Saskia es traslladen a una gran mansió —actualment la Casa Museu Rembrandt— que compren a crèdit per 13.000 florins.
- 1640-42 Pinta *La ronda de nit*.
- 1641 Primers paisatges amb data gravats a l'aiguafort.
- 1642 Saskia mor.
- 1643 Grava *Els tres arbres*.
- 1653 Grava *Les tres creus*.
- 1656 És declarat insolvent a causa dels seus deutes; tots els seus béns són inventariats i es comencen a vendre en subhastes.
- 1659 S'instal·la en una casa modesta del barri de Jordaan amb la seva família.
- 1661 Últim aiguafort amb data.
- 1665 Últim aiguafort documentat.
- 1669 Mor als 63 anys. A petició de l'artista, Abraham Francen, apotecari, col·leccionista i amic de Rembrandt, es fa càrrec de la custòdia de la seva filla, Cornelia.

Els anys 1630-1640

La formació de Rembrandt com a gravador és un tema que encara presenta interrogants, per bé que és possible que fos relativament autodidacta. En el seu aprenentatge artístic el trobem amb Jacob van Swanenburg, Pieter Lastman i Jan Lievens. Els dos primers eren pintors. Jan Lievens, en canvi, a més de pintor també era gravador, i se sap que Rembrandt i el seu compatriota i amic Lievens compartiren taller a la ciutat de Leiden des del 1626 fins al 1631. És lògic que compartissin també les seves experiències en el treball sobre coure, i es poden trobar similituds tècniques i estilístiques en els seus gravats. De tota manera, ja aquests primers anys hi havia qui considerava que el nivell del talent dels dos artistes era diferent. Es conserva un testimoni de cap al 1629, de l'erudit Constantin Huygens, en què el gran humanista exposa la superioritat de Rembrandt pel que fa a l'originalitat i la capacitat de penetrar en l'essència del tema tractat.

D'altra banda, sembla que Rembrandt va començar ben aviat a adquirir estampes, i entre elles hi havia aigüaforts del gravador francès Jacques Callot. La influència de Callot i de les seves sèries de captaires en alguns dels primers aigüaforts del mestre holandès és evident. Els primers gravats datats de Rembrandt són del 1628, i en aquestes obres de finals dels anys vint fins al voltant del 1631 dominen els autoretrats, els retrats de la seva família i la representació de vells i captaires. Es tracta sempre de planxes petites, en què Rembrandt treballava amb ell mateix com a model o bé centrant-se en membres de la seva família o en personatges que tenia a prop o podia trobar no gaire lluny de casa.

Entre les seves primeres obres firmades i datades hi ha una estampa que representa dos captaires, un home i una dona, tots dos dempeus, conversant. Està firmada amb les inicials RHL (Rembrandt Harmenszoon Leydensis) i datada el 1630 (fig. 1). *Parella de captaires conversant* és un bon

1. *Parella de captaires conversant*, 1630. Aigüafort, 7,8 × 6,6 cm.

2. *Home amb abric i gorra de pell
recolzat en una roca*, c. 1630.
Aiguafort, 11,2 × 7,8 cm.

exemple dels primers passos del Rembrandt gravador. L'obra remet clarament als captaires que Jacques Callot gravà cap a la segona dècada del segle XVII, tant en les actituds com en el traç. Potser les línies de Rembrandt, comparades amb les de Callot, són una mica més curtes i nervioses, amb més superposicions. Els captaires es presenten sobre un fons sense treballar, únicament amb les ombres projectades a terra. La signatura a la part inferior esquerra compensa el lleu desplaçament dels captaires a la dreta. A Rembrandt només li interessa la representació de les figures, no el fons o l'ambientació, i sembla que es concentra en l'actitud i la posició del cos de l'home i de la dona, i a treure la màxima expressió d'aquesta parella aïllada. Les representacions de captaires en aquesta època sovint tenien un to moralitzant o jocós, però els captaires de Rembrandt, gairebé tots ancians, simplement carreguen la seva humanitat. Són característiques que veiem a l'inici de la seva carrera i que seran recurrents.